

Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*. Školska knjiga - Zavod za povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb 1997., str. 680.

Posljednjih stotinu godina hrvatsku historiografiju karakterizira više sačinjenih sinteza hrvatske historije srednjega vijeka. Očekivalo se da bi se u tom bogatom i generacijama obilježavanom nizu, u nezahvalnim grubim potezima, njeno najnovije doba moglo, na svakako značajnom kraju 20. stoljeća, oslikati sintezama *doba Nade Klaić*, njihovim preispitivanjima, novim doprinosima B. Stullija, J. Lučića, V. Foretića, S. Antoljaka, L. Margetića, T. Raukara, N. Budaka, I. Goldsteina, Z. Janeković i drugih, u tradicionalno vrlo jakoj, stvaralački plodnoj hrvatskoj medievalistici i u iščekivanju novog generacijskog slijeda... Akademik Tomislav Raukar, profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ključnoj instituciji u kreiranju sinteza hrvatske prošlosti, takva uopćavanja presijeca novim, svježim sintetičkim pristupom hrvatskom srednjovjekovlju.

Sadržajno bogato, stručno i tehnički kvalitetno opremljeno, višegodišnjim proučavanjima pripremano i primjerenom postavkom osmišljeno Raukarovo djelo omogućuje kretanje kroz hrvatsko srednjovjekovlje dimenzijama životnosti historiografije u punom smislu - od sagledavanja dostignuća mukotrpnih istraživačkih napora, uspješnih mikro sinteza, do otvaranja novih vidika i razgovorom sa suvremenim hrvatskim društvom. Metodološki izraz autor zasniva na temeljima progresa. Otuda konstatira da nema konačnih i nepromjenjenih gledišta koja ne bi mogla biti osporena novim proučavanjima. Opet, s druge strane, pred historičarem, u koraku prema neotkrivenom svijetu protekloga vremena, kao preduvjet svakog napredovanja postavlja se premisom poštivanje dostignuća historiografije. Sve prethodne sinteze nose obilježja izostajanja uzora za buduća pisanja, svojevrsna su zatvaranja, ali ipak one su nezaobilazna podloga daljim prilaznjima. Njihova kritika nije negiranje već nužna etapa u historiografskom rastu na putu ka povijesnoj spoznaji. Hrvatski srednji vijek izazov je novim istraživanjima i drugačijim osvjetljavanjima, a u najtežem zadatku - sintezi, s pravom to predlaže i svojim pristupom dokazuje autor: najjasnije se iskazuje opseg povijesne spoznaje i metodološka zrelost istraživačkog postupka.

U kontroli sagledavanja procesa, činjenica i njihovih zaokruživanja te ponude stručnog aparata dostignućima prethodnika, dominantno Raukarovo izlaganje, raščlanjeno kroz pet krupnih poglavlja i mnoštvom podnaslova, pretvoreno je u riznicu čiji ključ drži ostvarena spoznajna linija okvirne dimenzije društvenog razvoja.

Razvojnu raznorodnost hrvatskog srednjovjekovlja uslovljava osjetljiv geomorfološki i geopolitički smještaj hrvatskih zemalja. Prirodni izgled im je rascjepljen između širokih ravnica u Panoniji i uskog krševitog pojasa položenog

na izduženoj obali istočnog Jadrana. Taj prirodni okvir razvija zasebne prostorne i društvene cjeline, oblikujući individualizirane povijesne pokrajine. Regionalna razdioba Dalmacija - Hrvatska - Slavonija daje pečat hrvatskoj povijesti, a neprekidne mijene između pojava raznorodnosti i procesa spajanja jesu obilježja suštine hrvatskog srednjovjekovlja. Od ranog srednjeg vijeka na površini procesa spajanja je političko širenje hrvatske države prema jadranskom prostoru i panonskoj ravnici. Prva spajanja, poklapanja društvenog približavanja obale i zaleđa su kratkotrajna, osjetljiva, ali ona su početak stoljetnog sazrijevanja do ostvarenja u sredini 11. stoljeća. Na izmaku ranog srednjovjekovlja takvim spajanjem Hrvatska je ugrađena u duhovno ustrojstvo evropskog Zapada u kojem se prepoznaje. U dolasku Arpadovića odbrana savremenosti, kao uzmak nauke, značajno je opteretila prošlost. Upravo u 12. i 13. stoljeću prati se doba sazrijevanja i razvojnog rasta. Prijelomno 14. stoljeće spaja i razdvaja razvijeni srednji vijek i stoljeća društvenog sazrijevanja s kasnim srednjim vijekom i epohom zastoja i sloma. Prostorne mijene u kojima se stvarao politički prostor hrvatske povijesti su uočljiviji aspekt raznorodnosti. Politički prostor je temeljni okvir u kojemu je bitisala glavnina hrvatskog naroda, ali društveni prostor ga prevazilazi.

Glavna dva društvena i ekonomska područja hrvatskog srednjovjekovlja su jadransko-mediteransko i kontinentalno. Prvom je na površini grad i gradsko stanovništvo, a drugom zemljišna privreda i feudalno vlastelinstvo. U jedinstvenom sistemu evropsko-mediteranskog srednjovjekovlja najšira integrativna područja hrvatskog srednjovjekovlja sastavnica su kroz ekumenu latinskog jezika i Crkve. Gradska društva su središta rasta i stvaralaštva. Ipak ni jedno ne poprima razvoj integrativnog društvenog središta. Policentričnost i raspršenost prate se od istočnojadranske obale do zaleđa. Ona je nepovoljno uporište budućem razvoju hrvatskog društva.

Od ranog do razvijenog srednjeg vijeka društveni razvoj hrvatskog srednjovjekovlja je više ili manje ravnomjeran. Društvenu zrelost dostiže u dinastičkoj epohi Arpadovića i Anžuvina. Državnopravni razvoj je manje izrazit. Državnu i upravnu individualnost Hrvatska čuva unutar Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Kasnosrednjovjekovni zastoj počinje iza 1400. Poremećaji u razvoju društva kreću se pod utjecajem vanjskih sila, Venecije i naročito Osmanlija, dok razgradnju obilježava ciklični niz zbivanja: pustošenje, sužanjstvo, depopulacija, osmansko osvajanje. Niz produbljuje raseljavanje stanovništva. U najtežem razdoblju 1450.-1550., kao dijelu evropskih kretanja, prati se vrhunac umjetničkog i misaonog stvaralaštva s glavnom karakteristikom u prostornoj neujednačenosti.

Iako se vrijeme povijesti u svome trajanju ne poklapa s dinamikom povijesnog razvoja, kvantitativni omjer srednjovjekovlja (devet stoljeća) i novovjekovlja nije bez važnosti. U temeljnoj značajci srednjovjekovlja pitanja

pojedince i društvenih zajednica kreće se između sigurnosti i ugroženosti. Hrvatsko društvo unutar sebe razvija se u prožimanju zasebnosti i cjelovitosti, pa doživljava povijesnost kroz moderno hrvatsko društvo. Ključna dostignuća srednjovjekovlja, kao njegova baština postaju dijelom savremenosti.

Geopolitički istočnije, Raukarov zamah, zaustavlja se na rubnom području - srednjovjekovnoj Bosni, u onom obimu koji mu dostupna saznanja dozvoljavaju zaokruživanja, jasno naslonjena evropskom srednjovjekovlju. U njoj prepoznaje i daje konkretne obrise. Unatoč izrazitoj individualizaciji (državnom i dinastičkom samostalnošću) te društvenom i vjerskom zasebnošću, Bosna je u hrvatskom srednjovjekovlju bila važnim područjem društvenog spajanja. Društvena složenost srednjovjekovne Bosne leži u njenom prostornom širenju prema hrvatskom i srpskom prostoru te utjecajima iz tih sredina. Prostorno prožimanje i usmjerenost Bosne ka Jadranu otuda upućuje srednjovjekovnu Bosnu na ekonomsko, narodnosno i misaono komuniciranje s hrvatskim prostorom...

Hrvatsko srednjovjekovlje Tomislava Raukara, izazovno čitaocu i stručnjaku, kao veliki zaokret na putu sinteze hrvatske historije, sasvim sigurno izuzetan je iskorak koji stoji ravnopravno uz dostignuća moderne evropske historiografije. Kroz njega se povijesnim parametrima može prilaziti i bez autorovih ili historiografskih obilježja. U njemu je "nacrt sinteze" obrazovan i pristupačan. Knjiga se lako čita, iščitava i otvara nova razmišljanja. Lakoćom se prevladavaju ogrebotine i zasjeci razvoja historiografije kroz 19. i 20. stoljeće, primarno preuveličane uzajamnim opterećenjima dopuštajući čitaocu da uzdahne nad sunovratnim zatezanjima i dokazivanjima koja zaustavljaju i izoliraju razvoj modernog društva. Vrijednost će mu rasti, otuda i bez autora, s udruženim proučavanjima hrvatskog srednjovjekovlja.

Esa Kurtović

Đuro Tošić, *Trebinjska oblast u srednjem vijeku*, Istorijski institut SANU, Posebna izdanja 30, Beograd 1998., str. 303.

Sadržaj knjige dr. Đure Tošića o Travuniji u srednjem vijeku prepoznaje se putem četiri istaknute cjeline - opisu oblasti, njenom razvoju, privredi i društvu - metodološkom izrazu spoznaje nastale dugotrajnim i uspješno okončanim istraživanjima.

Prilaz ovom tematskom okviru bio je već prisutan u historiografiji. Autor pravi presjek stanja obrade i nivoa dosadašnje istraženosti Travunije u literaturi. Uobičajena uopćavanja saznanja o trebinjskoj oblasti bila su prisutna u radu više autora na širim i krupnijim temama. S druge strane, konkretniji radovi baziraju se na parcijalnim istraživanjima ili na poznatim pokazateljima i ocjenama.